

AGNIESZKA WESOŁOWSKA
UNIwersytet Śląski, Katowice, Polska
ALETHEIA2@INTERIA.PL

Fenomenologiczne ujęcie podmiotowości a kryzys człowieczeństwa

Bycie samodzielnym myślicielem, autonomicznym filozofem wypełnia wola uwolnienia się od wszystkich przesądów (*Vorurteile*), wymaga od niego zrozumienia, że wszystko, co u niego zrozumiałe samo przez się, to przesady [...] i, że dotyczy to także tego wielkiego zadania, tej idei, która zwie się »filozofią«¹.

Celem artykułu jest pokazanie, że Husserl, formułując diagnozę ogólnego kryzysu, w szczególności kryzysu nauk, które ulegają różnorodnym przesądom oraz kryzysu filozofii uwikłanej w liczne trudności, ujawnia płynące stąd konsekwencje prowadzące do kryzysu samego europejskiego człowieczeństwa. Jeżeli chodzi o kryzys człowieczeństwa, to jest on stałym motywem Husserlowskiej filozofii i polega na zapoznaniu kwintesencji podmiotowości,

---

¹ E. Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*, hrsg. von W. Biemel, [in:] Husserliana – Edmund Husserl, *Gesammelte Werke*, Bd. 6, Den Haag 1962, s. 73. Cyt. za polskim przekładem *Kryzysu...* – E. Husserl, *Kryzys nauk europejskich i fenomenologia transcendentna*, przeł. S. Walczewska, Toruń 1999, s. 78.

jaką jest jej transcendentálny charakter, zapoznaniu, którego konsekwencją okazuje się reifikacja człowieczego „ja”. W związku z ideą kryzysu człowieczeństwa Husserl ukazuje, że: po pierwsze, nauki pomimo sukcesów trwają w zaślepieniu, skutkującym utratą ich doniosłości dla życia, co powoduje kryzys; po drugie, przezwyciężenie kryzysu oznacza zwalczanie generowanych przez nauki przesądów oraz wymaga przeprowadzenia autentycznej analizy świadomości jako zadania, któremu ma sprostać fenomenologiczna filozofia.

Problem kryzysu człowieczeństwa zostanie rozpatrzony w niniejszym artykule w postaci dwóch wątków: pierwszy dotyczy trudności związanych z ujęciem korelacji między podmiotowością i światem oraz zadań fenomenologii jako nauki, która odsłania konstytuujące życie subiektywności transcendentalnej; drugi poświęcony jest koncepcji *Lebenswelt* („świata życia”), która wiąże się z możliwością przezwyciężenia naturalistycznego sposobu myślenia poprzez zwrot w stronę naiwności świata życia, a ten zwrot ze swej strony otwiera możliwość powrotu do subiektywności transcendentalnej. Akcentując znaczenie badania subiektywności transcendentalnej, która czyni zrozumiałym świat obiektywny, Husserl wiąże tym samym ze swym projektem fenomenologii możliwość transcendentalnego wyjaśnienia nauk oraz przezwyciężenia ogólnego kryzysu, którego efektem jest zarazem odsłonięcie zakrytego w nastawieniu naturalnym podmiotowego charakteru człowieczeństwa².

Tak więc w niniejszym artykule Husserla fenomenologię odczytujemy pod kątem wątków związanych z ideą kryzysu człowieczeństwa. Wątki te obecne *implicite* we wczesnym etapie filozofowania kulminują się w *Kryzysie nauk europejskich* i decydują o wyjątkowości tego dzieła oraz rozstrzygającym znaczeniu fenomenologii jako filozofii transcendentalnej, która jako autentyczna filozofia „czyni wolnym, a nie jedynie badaczem, każdego, kto jest filozoficznie wykształcony”³. Już w początkowym okresie poglądów Husserla wyczuwalna jest predylekcja do namysłu nad korelacją między przedmiotem wiedzy i aktem poznania, która stanowi rdzeń – przedstawionej w *Badaniach logicznych* krytyki psychologizmu będącego w istocie relatywistycznym przesądem mającym konsekwencje antropologiczne. Radykalizując dociekania związane z transcendentalnym wyjaśnieniem poznania, Husserl pisze wprost

---

² Zob. P. Łaciak, *Anonimowość jako granica poznania w fenomenologii Edmunda Husserla*, Katowice 2012, s. 7.

³ E. Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften...*, s. 5–6. Cyt. za polskim przekładem *Kryzysu...* – E. Husserl, *Kryzys nauk europejskich i fenomenologia transcendentalna...*, s. 9.

o rzeczywistej naukowej pracy, która uwalnia od przesądów (w szczególności od dogmatyzmu oraz od sceptycyzmu) i podejmowana jest w ramach fenomenologii transcendentальной. Nie można pominąć faktu, że to właśnie idea przewyciężenia kryzysu, który polega na zapoznaniu istotowej natury życia świadomości w jej funkcji konstituowania, stanowi nieusuwalny wątek myśli Husserla (interpretowany również jako krytyczny i etyczno-praktyczny motyw), w którego perspektywie warto odczytywać dzieła tego filozofa. W rozumieniu twórcy fenomenologii prawdziwa podstawa filozofii znajduje się w subiektywności transcendentальной, bo to wraz z odkryciem tej subiektywności i uwyrażnieniem jej roli w procesie konstytucji ujawnia się znaczenie fenomenologii jako filozofii transcendentальной.

Widzi się w tym – pisze Husserl – niezbędną reformę pierwotnej fenomenologii konstytutywnej, reformę, dzięki której osiągnie ona dopiero właściwy, filozoficzny wymiar⁴.

Korelacja: podmiotowość transcendentální i świat

W odniesieniu do podejmowanego problemu człowieczeństwa i jego kryzysu warto zaakcentować, że w fenomenologii nie ma refleksji o człowieku rozpatrywanym w sobie i dla siebie. Nie może zatem dziwić fakt, że Husserl nie przeprowadza rozważań *stricte* antropologicznych. Jego zdaniem antropologizm pozostaje ślepy na wszelkie absolutne ideały, normy oraz teleologiczne idee⁵. Dlatego antropologia znajduje ugruntowanie w fenomenologii, która stanowi filozofię pierwszą.

Według Husserla:

pierwotna fenomenologia rozumiana jako fenomenologia transcendentální odmawia każdej, jakiegokolwiek rodzaju nauce o człowieku udziału w tworzeniu podstaw filozofii i zwalcza wszelkie zmierzające w tym kierunku próby jako antropologizm i psychologizm⁶.

---

⁴ E. Husserl, *Fenomenologia i antropologia*, przeł. S. Walczewska, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej”, t. 32, 1987, s. 333.

⁵ Zob. E. Husserl, *Filozofia jako ścisła nauka*, przeł. W. Galewicz, Warszawa 1992, s. 15.

⁶ E. Husserl, *Fenomenologia i antropologia...*, s. 333.

Podstawa filozofii nie może znajdować się w człowieku, ponieważ człowiek stanowi element procesu konstytucyjnego zachodzącego w ramach życia transcendentalnego: subiektywność w ramach konstytucji świata uświatawia się w postaci człowieka i w tej postaci zarazem zapomina o sobie, a to zapomnienie o sobie prowadzi do kryzysu⁷. W *Medytacjach kartezjańskich* czytamy:

Z całą oczywistością można powiedzieć jako żyjące w naturalnym nastawieniu Ja, jestem równocześnie i za każdym razem (*auch und immer*) Ja transcendentalnym, dowiaduję się o tym jednak dopiero przeprowadzając redukcję fenomenologiczną⁸.

Fenomenologia nie jest niczym innym niż rozważaniem umożliwiającym zrozumienie samego siebie jako samoobiektywizacji „ja” transcendentalnego ponieważ, jak stwierdza Husserl:

każdy człowiek „nosi w sobie transcendentalne Ja”, ale nie jako realną część lub jakąś warstwę swojej duszy [...], ale w tej mierze, w jakiej jest on wykazywalną na drodze fenomenologicznej samorefleksji samoobiektywizacją odnośnego transcendentalnego Ja⁹.

W procesie konstytucji człowiek będący samoobiektywizacją „ja” transcendentalnego jawi się jako nosiciel absolutnej subiektywności konstytuującej świat. W świetle Husserlowskiej idei konstytucji polegającej na tym, że odwołując się do 49 paragrafu pierwszej księgi *Ideji czystej fenomenologii* świat rzeczy transcendentnych pozostaje „całkowicie zdany na świadomość”¹⁰, transcendentalna podmiotowość ujmowana jest jako warunek zaistnienia świata, a zarazem człowieka jako części świata. Koncepcja „ja” człowieczego („ja” empirycznego), które jest zawsze zarazem „ja” transcendentalnym zakłada dialog z tym, co transcendentne, dialog, którego warunkiem pozostaje świadomość transcendentalna. A ponieważ warunkuje ona możliwość doświadczenia świata, dlatego elementów tych – jak słusznie zauważa Dan

---

⁷ P. Łaciak, *Anonimowość jako granica poznania...*, s. 27–28.

⁸ E. Husserl, *Medytacje kartezjańskie z dodaniem uwag krytycznych Romana Ingardena*, przeł. A. Wajs, Warszawa 1982, s. 20.

⁹ E. Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften...*, s. 190.

¹⁰ E. Husserl, *Idee czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii*, księga pierwsza, przeł. D. Gierulanka, Warszawa 1967, s. 158.

Zahavi – „nie wolno pojmować w separacji od siebie”¹¹. Komentator ten stwierdza następująco:

mówić o transcendentальной podmiotowości jako o bycie konstytuującym i nadającym znaczenie oraz mówić o przedmiotach ukonstytuowanych przez tę podmiotowość i zależnych od niej znaczy, formalnie rzecz ujmując, mówić o strukturze podmiotowość–świat jako schemacie transcendentálním, w ramach którego przedmioty mogą się zjawiać¹².

Nierozzerwalna korelacja świadomości i świata ujawnia się dopiero dzięki dokonaniu transcendentальной *epoché*.

Przecież właśnie dzięki *epoche* – pisze Husserl – staje się widoczne, że dopiero w życiu Ego apercpcja „człowiek” uzyskuje swój sens istnienia wewnątrz uniwersalnej apercpcji świat¹³.

W innym miejscu czytamy:

Poprzez transcendentálną *epoche* dostrzegam – stwierdza dalej filozof – [...] że wszystko, co istnieje w świecie – dotyczy to również istnienia mojego jako człowieka – jest dla mnie czymś istniejącym (*Daseiendes*), jedynie jako treść pewnej apercpcji doświadczającej w modus pewności istnienia. Jako transcendentálne Ego jestem dokonującym tej apercpcji, przeżywającym ją Ja. Jest ona działaniem się we mnie, skrywającym się co prawda przed refleksją, działaniem się, w którym przede wszystkim konstytuują się dla mnie jako istniejące świat i ludzka osoba¹⁴.

Z kolei w *Medytacjach kartezjańskich* Husserl pisze w tym kontekście, że świadomość i byt jako dwa przynależące do siebie elementy stanowią jedność, która charakteryzuje subiektywność transcendentálną:

momenty [te – A. W.] przynależące do siebie [...] można określić również jako stanowiące coś konkretnie jednego (jednego w jedynej absolutnej

---

¹¹ D. Zahavi, *Fenomenologia Husserla*, przeł. M. Święch, Kraków 2012, s. 100.

¹² Tamże, s. 101.

¹³ E. Husserl, *Fenomenologia i antropologia...*, s. 341.

¹⁴ Tamże, s. 342.

konkrecji (*Konkretion*): konkrecji, która charakteryzuje subiektywność transcendentálną¹⁵.

Powtórzmy, w świetle tej jedności okazuje się, że w procesie konstytucji świata „ja” dokonuje zarazem apercpcji samego siebie, uświatawiając się. Ponieważ, jak pisze autor *Medytacji*...

ukonstytuowawszy istniejący dla mnie świat jako fenomen i korelat, jako korelat, którego konstytucję [...] nadal jak owo ego realizuję, dokonałem jednocześnie – jako człowiecze, osobowe Ja [...] pewnego rodzaju apercpcji siebie samego, apercpcji [...] nadającej mi charakter czegoś będącego w świecie (*verwelt-lichende*)¹⁶.

Okazuje się więc, że „ja”, tożsame wśród płynącego strumienia świadomości, samo kształtuje się w procesie własnej konstytucji i pojmuje siebie jako byt światowy. W rozumieniu twórcy fenomenologii:

ego samo jest czymś, co istnieje dla siebie w ciągłej oczywistości, a więc czymś, co nieprzerwanie konstytuuje siebie samo jako coś istniejącego¹⁷.

Kształtując swe *ego* w rezultacie konstytucji świata, niejako odnajduje ono „swoją własny świat jako coś *wewnątrz* (*drinnen*) siebie”¹⁸. Wszak jak również w *Medytacjach kartezjańskich* czytamy:

ja człowiecze (Ja psychofizyczne) jestem [...] ukonstytuowany jako członek świata, ukonstytuowany wraz z innymi mnogimi członami, które stanowią pewne *Poza-mną*; ale to ja sam konstytuuje to wszystko w mojej duszy i intencjonalnie w sobie unoszę¹⁹.

W swym ostatnim dziele Husserl podkreśla, że dzięki transcendentálnemu badaniu odsłonięte zostaje to, co stanowi istotę człowieczeństwa. Dzięki redukcji ujawnia się istotny rys świadomości transcendentálnej, która z jednej strony pozostaje sferą indywidualną, konkretną, czyli moją, z drugiej nato-

---

¹⁵ E. Husserl, *Medytacje kartezjańskie...*, s. 123.

¹⁶ Tamże, s. 146.

¹⁷ Tamże, s. 94.

¹⁸ Tamże, s. 145.

¹⁹ Tamże, s. 144.

miast strony, jako czynnik konstytuujący, organizuje oraz nadaje sens wszelkim przedmiotom i dziedzinom przedmiotowym.

Filozofię transcendentálną – pisze Husserl – wypracowaną w sposób czysty i prowadzącą rzeczywistą, naukową pracę dostrzec potrafię jedynie w transcendentálnej albo konstytutywnej fenomenologii. [...] Tradycyjne przesady działają jak klapki na oczach i nie pozwalają przeniknąć jej rzeczywistego sensu²⁰.

Fenomenologia pojmowana jako praca myślenia wiąże się z ujawnianiem przeświadczeń, jakie żywimy w ramach nastawienia naturalnego. W *Kryzysie... czytamy, że*

naturalne, obiektywne życie w świecie stanowi jedynie szczególny *modus* stale konstytuującego świat życia transcendentálnego tego rodzaju, że podmiotowość transcendentálna, żyjąc z dnia na dzień, nie uświadamia sobie tych konstytucyjnych horyzontów i nigdy nie może ich sobie uzmysłwić²¹.

Warto w tym kontekście odwołać się do słów Jana Patočka, który w odniesieniu do sfery życia nastawienia naturalnego pisze, że chodzi tu o „świat subiektywny, ale nieświadomy swojej subiektywności”²², czyli, posługując się terminologią Husserla, o świat w sensie *Lebenswelt*.

„Świat życia” jako powrót do subiektywności transcendentálnej

Husserl nie przeciwstawia świadomości światu i tym samym w fenomenologii nie dochodzi do przeciwstawienia światowego, ludzkiego „ja” podmiotowości transcendentálnej, wręcz przeciwnie: akcentuje nierozzerwalny związek świata i doświadczenia świata. Ten związek świadomości i świata w późniejszych tekstach Husserla wyraża pojęcie świata przeżywanego.

---

²⁰ E. Husserl, *Fenomenologia i antropologia...*, s. 337.

²¹ E. Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften...*, s. 179. Cyt. za polskim przekładem fragmentów *Kryzysu...* – E. Husserl, *Wybór pism*, przeł. S. Walczewska, [w:] K. Świącicka, *Husserl*, Warszawa 2005, s. 186.

²² J. Patočka, *Filozofia kryzysu nauki według Edmunda Husserla i jego koncepcja fenomenologii »świata przeżywanego«*, przeł. J. Zychowicz, [w:] *Świat przeżywany. Fenomenologia i nauki społeczne*, Warszawa 1993, s. 30.

W *Kryzysie nauk europejskich...* Husserl przedstawia ideę świata życia (*Lebenswelt*). Świat życia (*Lebenswelt*), o który chodzi Husserlowi nie jest na pewno światem nauk przyrodniczych, lecz – jak określił go J.-F. Lyotard – „jest [on] zbiorem czy ideą w sensie kantowskim tego wszystkiego, co obejmuje i co może obejmować świadomość”²³. Czyniąc punktem wyjścia swych rozważań *Lebenswelt*, Husserl stawia przed fenomenologią zadanie odsłaniania świata, który pozostaje zakryty na skutek naturalistycznych przesądów, jak również intelektualnych modyfikacji. *Lebenswelt* jest światem codziennego życia, danym w nastawieniu personalistycznym, które jest nastawieniem *par excellence* naturalnym.

Świat – pisze w *Doświadczeniu i sądzie* twórca fenomenologii – *jako świat istniejący jest uniwersalnym biernym przeddaniem wszelkiej aktywności sądzenia, wszelkiego wkraczającego zainteresowania teoretycznego*²⁴.

Rozwijając ideę „świata życia”, Husserl akcentuje jedność świata i subiektywności, tak że subiektywność jako transcendentálny warunek konstytucji jest zarówno życiem urzeczywistniającym się w świecie, jak i życiem, obejmującym świat i człowieka. Warto przy okazji nadmienić mediacyjny charakter świata przeżywanego, który dostrzega J. Rolewski, stwierdzając, że świat życia „pełni – w przekonaniu Husserla – funkcję pewnego medium pomiędzy nauką a ostatecznym źródłem wszelkiego sensu, czyli ego transcendentálnym”²⁵.

W ramach fenomenologii świata przeżywanego Husserl wyróżnia dwa kroki. Po pierwsze, wyłączenie świata nauki i powrót do świata przeżywanego. Po drugie, zwrot od świata przeżywanego do subiektywnych dokonań, z których czerpie on sens²⁶. Zaprezentujemy najpierw rozważania związane z pierwszym krokiem. Husserl rozwija ideę świata przeżywanego (poprzedzającego wszelką teoretyczno-naukową refleksję) w rezultacie rozważań nad relacją nauki, filozofii i życia. Motyw przeciwstawienia świata życia naukowemu obrazowi rzeczywistości wiąże się ściśle z celem fenomenologii, jaki wyznaczył jej Husserl oraz możliwością przezwyciężenia kryzysu. Właśnie

²³ J.-F. Lyotard, *Fenomenologia*, przeł. J. Migasiński, Warszawa 2000, s. 59.

²⁴ E. Husserl, *Doświadczenie i sąd. Badania nad genealogią logiki*, przeł. B. Baran, Warszawa 2013, s. 40.

²⁵ J. Rolewski, *Rozum, nauka, świat przeżywany. Studium filozofii późnego Husserla*, Toruń 1999, s. 57.

²⁶ E. Husserl, *Doświadczenie i sąd...*, s. 57.

bowiem z powstaniem filozofii oznaczającym zdaniem Husserla zrewolucjonizowanie całego sposobu bycia człowiekiem dokonuje się zarazem zrewolucjonizowanie kultury i „dziejowości, która teraz jest dziejami stawiania się człowieczeństwa skończonego człowieczeństwem nieskończonych zadań”²⁷. Fenomenologia transcendentálna i realizowany w jej ramach postulat powrotu do świata przeżywanego stanowią reakcję na ogólny kryzys człowieczeństwa, kryzys nauk historycznych oraz przyrodniczych będący częścią kryzysu kultury. Kryzys ten jest w istocie kryzysem racjonalizmu, który uległ ułudzie obiektywizmu i naturalizmu. W odniesieniu do tej sytuacji, niebezpiecznej nie tylko dla nauki, lecz przede wszystkim dla człowieczeństwa i kultury, Husserl, przeprowadzając krytykę nauk pozytywnych, pokazuje, że aby przywrócić nauce i filozofii jej rolę, należy powrócić do zapomnianego źródła oraz pytań fundamentalnych dla dziejów ludzkości. Według Husserla nauki sprowadzające człowieka do samego tylko faktu odwracają się od pytań rozstrzygających dla losów ludzkości²⁸.

Kryzys nauki – wyjaśnia – nie znaczy przecież nic innego jak tylko to, że problematyczna stała się jej autentyczna istota, cały jej sposób stawiania sobie zadań i wypracowywania odpowiedniej dla nich metody. Odnosić się to może do filozofii, której w naszych czasach zagraża sceptycyzm, irracjonalizm czy mistycyzm²⁹.

Poddając krytyce wszelkie postępowanie obiektywno-naukowe zapoznające to, co źródłowe, autor *Kryzysu...* zwraca jednocześnie uwagę na potrzebę przewartościowania celów oraz ponownego rozpatrzenia kierunku rozwoju nauk. Sięgając w swym ostatnim dziele genezy myśli filozoficznej, Husserl przeprowadza rzetelną analizę przyczyn kondycji nauk, kondycji rozumu tej kultury, która ponosi odpowiedzialność za utratę jedności nauki i filozofii z naturalnym światem życia. Analizując przyczyny kryzysu i jego symptomy, autor *Kryzysu...* daje się poznać jako myśliciel szczególnie uwrażliwiony na „separację nauk od tego, co konkretne”, na to, że w ramach analiz i badań

²⁷ E. Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften...*, s. 325. Cyt. za: E. Husserl, *Kryzys europejskiego człowieczeństwa a filozofia*, przeł. J. Sidorek, Warszawa 1993, s. 24.

²⁸ Na temat drogi Husserla przez krytykę nauk pozytywnych zob. J. Czarkowski, *Filozofia czystej świadomości. Redukcja, refleksja, czysta świadomość w fenomenologii transcendentálnej Edmunda Husserla*, Toruń 1994, s. 75–79.

²⁹ E. Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften...*, s. 1. Cyt. za polskim przekładem *Kryzysu...* – E. Husserl, *Kryzys nauk europejskich...*, s. 5.

nie uwzględniają one najbardziej istotnych zagadnień dotyczących ludzkiego życia, kwestii związanych z jego sensem i znaczeniem³⁰.

Zwrot Husserla do świata przeżywanego – jak już wcześniej zaznaczyliśmy – jest w istocie powrotem do transcendentalnej subiektywności, powrotem, który Husserl realizuje w ramach kroku drugiego. Po wyłączeniu świata nauki, realizuje on zwrot od świata przeżywanego do transcendentalnej podstawy, z której ów świat czerpie sens. Autor *Kryzysu...* stwierdza wprost, że świat przeżywany jest światem „względny w stosunku do nadającej mu sens subiektywności”³¹. Chodzi tu o świat konkretnych osób, ich zamiarów, dokonań i motywacji.

W tym ujęciu – czytamy w ostatniej pracy Husserla – idzie zatem nie o taki świat, jaki rzeczywistość jest, lecz o świat, który obowiązuje dla danych osób, o świat im się zjawiający, z takimi cechami, z jakimi im się zjawia. Pytamy o to, jak ci ludzie jako osoby zachowują się w działaniu i przeżywaniu – jak są motywowani do swych specyficznych, osobowych aktów postrzegania, przypominania, myślenia, oceniania, planowania, lęku i przerażenia, obrony, atakowania itd. Osoby są motywowane tylko przez to, co sobie uświadamiają, i w sposób, w jaki – dzięki zmysłom – sobie to uświadamiają, w jaki to dla nich obowiązuje lub nie itd.³².

Zapewniając możliwość odniesienia obiektywno-naukowego świata do świata przeżywanego, a świata przeżywanego do jego transcendentalnej podstawy, fenomenologia pozostaje rozważaniem, które ma na celu transcendentalne wyjaśnienie tego, co naturalnie oczywiste. Husserl pokazuje, że świat, który zjawia się człowiekowi, zyskuje swe znaczenie ze względu na subiektywne dokonania i warunki związane z procesem konstytucji. Wpisując się w pokantowską tradycję transcendentalnofilozoficzną, twórca fenomenologii dąży – jak zauważa Karen Gloy – do wykazania, iż:

przedmioty świata, które przyjmujemy w naszym naturalnym nastawieniu za będące w sobie i niezależne od nas, należy wyjaśnić za pomocą czynności świa-

³⁰ Zob. R. Bernet, I. Kern, E. Marbach, *An Introduction to Husserlian Phenomenology*, Evanston–Illinois 1993, s. 223.

³¹ E. Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften...*, s. 310. Cyt. za polskim przekładem fragmentów *Kryzysu...* – E. Husserl, *Nastawienie nauk przyrodniczych i humanistycznych*, [w:] *Fenomenologia i socjologia. Zbiór tekstów*, red. Z. Krasnodębski, Warszawa 1989, s. 71.

³² Tamże, s. 296. Cyt. za polskim przekładem fragmentów *Kryzysu...* – E. Husserl, *Nastawienie nauk przyrodniczych i humanistycznych...*, s. 56.

domości, ponieważ są one wytworami, czy też korelatami świadomości i poza nią nie posiadają żadnej realności³³.

W konsekwencji fenomenologia oznacza

cofnięcie się od tej uniwersalnej, swoiście historycznej, zrelatywizowanej do osoby refleksji nad światem, odbywającej się na gruncie zastanego świata, na grunt absolutny, na grunt subiektywności transcendentalnej³⁴.

Pierwotna relacja świata i podmiotowości transcendentalnej jest relacją teleologiczną. Teleologia pozostaje w związku z krytyką naukowego dążenia do naturalizacji świadomości i naturalizacji wszelkich idei. Ta problematyka pojawia się wszędzie tam, gdzie mowa o kryzysie. To właśnie idea teleologii jest kluczem do zrozumienia związku między subiektywnością, jej antropologicznym wcieleniem, filozofią i nauką. Rozwiązanie tkwi w ponownym postawieniu problemu podmiotowości. O ile nauki same w sobie nie mają wiele do powiedzenia na temat ludzkiego doświadczenia, o tyle – zorientowana teleologicznie – fenomenologia podkreśla związek świata i jego doświadczenia. Doniosłość teleologicznego wymiaru podmiotowości uwyrażnia sam autor *Kryzysu...*, twierdząc, że

jeśli człowiek staje się zagadnieniem „metafizycznym”, zagadnieniem specyficznie filozoficznym, wówczas ulega problematyzacji on jako istota rozumna oraz jego historia, wówczas chodzi o „sens”, o rozum w historii³⁵.

W odniesieniu do Husserlowskiej teleologii chodzi o ideę nigdy do końca nieurzeczywistnialną, o rozum ukryty w dziejach, rozum, którego ujawnianie wieńczy fenomenologia odkrywająca transcendentalną subiektywność, jaką nosi w sobie każdy człowiek.

Rozum – pisze Husserl – nie jest żadną przygodną, faktyczną zdolnością, nazwą dla możliwych przypadkowych faktów, lecz przeciwnie,

---

³³ K. Gloy, *Wprowadzenie do filozofii świadomości. Problematyka i historia zagadnienia świadomości oraz samoświadomości*, przeł. T. Kubalica, Kraków 2009, s. 233.

³⁴ E. Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften...*, s. 312–313. Cyt. za polskim przekładem fragmentów *Kryzysu...* – E. Husserl, *Nastawienie nauk przyrodniczych i humanistycznych...*, s. 74.

³⁵ Tamże, s. 7. Cyt. za polskim przekładem fragmentów *Kryzysu...* – E. Husserl, *Kryzys nauk europejskich...*, s. 11.

uniwersalną formą istotową charakteryzującą strukturę transcendentalnej subiektywności w ogóle³⁶.

W swej ostatniej pracy, czyli w *Kryzysie...* Husserl pisze o historycznym procesie ujawniania się uniwersalnego rozumu wrodzonego ludzkości³⁷ i przedstawia trzy poziomy stawania się rozumu odpowiadające poziomom historyczności. Wskazując pierwszy poziom, pisze o historyczności w ogóle jako miejscu kultury i tradycji. Kolejny poziom to poziom europejskiej kultury rozumianej jako projekt teoretyczno-filozoficzny. Prezentując poziom najwyższy, pisze z kolei o przemianie filozofii w fenomenologię. Kryzys myślenia o człowieku wiąże się z kolei z tym, że na skutek pozytywistyczno-naturalistycznego zniekształcenia zafałszowany zostaje obraz podmiotowości. Paradoksalnie, bujnemu rozkwitowi nauk towarzyszy zafałszowanie myślenia o człowieku. Wraz z powstaniem filozofii rozpoczyna się proces odsłaniania *telosu* (rozumu), zdemaskowane zostają przyczyny zafałszowania i ograniczenia nauk. Zafałszowanie to doprowadza do porzucenia teleologizmu na rzecz wypaczonego racjonalizmu. Zapoznanie teleologizmu oznacza, że racjonalizm nabiera wypaczonego charakteru generującego przesady, takie jak naturalizm i historyzm. Ukazując związek między rzeczywistością światową i transcendentalną, Husserl akcentuje teleologiczną jedność, jedność tego, co empiryczne i tego, co transcendentalne. Kwestię tę wyjaśnia Stanisław Judycki następującymi słowami:

rzeczywistość – transcendentalna i światowa – jawi się jako jedność celowościowo ukierunkowanego historycznego życia i rozwoju. Teleologia staje się rozważaniem o celowościowym rozwoju transcendentalnego absolutu i powstającego dzięki niemu bytu³⁸.

W ramach konkluzji należy podkreślić, że przypomnienie o celowościowo zorientowanym życiu podmiotowości zyskuje znaczenie uzdrowienia z duchowego zaślepienia. Rozumienie człowieczego „ja” oznacza dla Husserla rozumienie:

---

³⁶ E. Husserl, *Medytacje kartezjańskie...*, s. 81.

³⁷ E. Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften...*, s. 14. Cyt. za polskim przekładem fragmentów *Kryzysu...* – E. Husserl, *Kryzys nauk europejskich...*, s. 18.

³⁸ S. Judycki, *Intersubiektywność i czas. Przyczynek do dyskusji nad późną fazą poglądów Edmunda Husserla*, Lublin 1990, s. 216.

że być człowiekiem, znaczy być teleologicznym, być powinnością i że ta teleologia objawia się we wszystkich czynach i zamierzeniach Ja, że (jako ludzkość) może ona przez rozumienie siebie poznać we wszystkim ten apodyktyczny *telos* i że to poznanie poprzez ostateczne rozumienie siebie znaczy tyle, co rozumienie siebie według zasad *a priori* – rozumienie siebie w postaci filozofii³⁹.

Dzięki filozofii urzeczywistnia się *telos* człowieczeństwa.

Jako [...] apodyktyczne Ja – pisze niemiecki filozof – jestem wobec istnienia świata czymś w sobie wcześniejszym. [...] Oczywiście tylko jako to Ja mogę ostatecznie wziąć odpowiedzialność za istnienie świata, mogę przeprowadzić, o ile w ogóle mogę, naukę z całkowitą odpowiedzialnością⁴⁰.

Fenomenologia *Lebenswelt* realizowana w efekcie namysłu nad znaczeniem filozofii i nauki dla ludzkiego życia, kryje w sobie znaczenie „uniwersalnej przemiany sensu”, przeobrażenia człowieczeństwa⁴¹. Warto – odwołując się do interpretacyjnych komentarzy – zaakcentować, że twórca fenomenologii, daje się przy tym poznać jako lekarz skupiony na uleczeniu schorzeń danego czasu⁴². Sam Husserl w *Kryzysie...* dobitnie stwierdza, iż

chodzi o to, by na nowo ukształtować etycznie nie tylko siebie samego, lecz także cały świat, polityczne i społeczne istnienie człowieka, a wszystko to wychodząc od wolnego rozumu, od intuicji uniwersalnej filozofii⁴³.

Okazuje się więc, że to, co początkowo było dla Husserla fundamentalnym problemem z zakresu teorii nauki, przybrało – na co zwracają uwagę komentatorzy – w jego rozważaniach postać „problemu uniwersalnego bytu i prawdy”⁴⁴.

---

³⁹ E. Husserl, *Filozofia jako zdobywanie samowiedzy przez ludzkość*, przeł. Z. Krasnodębski, „Studia Filozoficzne” 1984, nr 2, s. 179.

⁴⁰ Tenże, *Fenomenologia i antropologia...*, s. 339.

⁴¹ Tenże, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften...*, s. 12. Cyt. za polskim przekładem fragmentów *Kryzysu...* – tenże, *Kryzys nauk europejskich...*, s. 16.

⁴² Zob. na ten temat: J. Dodd, *Crisis and Reflection. An Essay on Husserl's Crisis of the European Sciences*, Dordrecht 2004, s. 48.

⁴³ E. Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften...*, s. 6. Cyt. za polskim przekładem fragmentów *Kryzysu...* – tenże, *Kryzys nauk europejskich...*, s. 10.

⁴⁴ R. Bernet, I. Kern, E. Marbach, *An Introduction to Husserlian phenomenology...*, s. 220.

Bibliografia

- Bernet R., Kern I., Marbach E., *An Introduction to Husserlian Phenomenology*, Evanston–Illinois 1993.
- Czarkowski J., *Filozofia czystej świadomości. Redukcja, refleksja, czysta świadomość w fenomenologii transcendentnej Edmunda Husserla*, Toruń 1994.
- Dodd J., *Crisis and Reflection. An Essay on Husserl's Crisis of the European Sciences*, Dordrecht 2004.
- Gloy K., *Wprowadzenie do filozofii świadomości. Problematyka i historia zagadnienia świadomości oraz samoświadomości*, przeł. T. Kubalica, Kraków 2009.
- Husserl E., *Doświadczenie i sąd. Badania nad genealogią logiki*, przeł. B. Baran, Warszawa 2013.
- Husserl E., *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*, hrsg. von W. Biemel, [in:] *Husserliana – Edmund Husserl, Gesammelte Werke*. Bd. 6, Den Haag 1962. Cyt. za polskim przekładem fragmentów Kryzysu...: 1. Husserl E., *Kryzys nauk europejskich i fenomenologia transcendentna*, przeł. S. Walczewska, Toruń 1999; 2. Husserl E., *Nastawienie nauk przyrodniczych i humanistycznych*, [w:] *Fenomenologia i socjologia. Zbiór tekstów*, red. Z. Krasnodębski, Warszawa 1989; 3. Husserl E., *Kryzys europejskiego człowieczeństwa a filozofia*, przeł. J. Sidorek, Warszawa 1993; 4. Husserl E., *Wybór pism*, przeł. S. Walczewska, [w:] K. Świącicka, *Husserl*, Warszawa 2005.
- Husserl E., *Fenomenologia i antropologia*, przeł. S. Walczewska, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej”, t. 32, 1987.
- Husserl E., *Filozofia jako ścisła nauka*, przeł. W. Galewicz, Warszawa 1992.
- Husserl E., *Filozofia jako zdobywanie samowiedzy przez ludzkość*, przeł. Z. Krasnodębski, „Studia Filozoficzne” 1984, nr 2.
- Husserl E., *Idee czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii*, księga pierwsza, przeł. D. Gierulanka, Warszawa 1967.
- Husserl E., *Medytacje kartezjańskie z dodaniem uwag krytycznych Romana Ingarden*, przeł. A. Wajs, Warszawa 1982.
- Judycki S., *Intersubiektywność i czas. Przyczynek do dyskusji nad późną fazą poglądów Edmunda Husserla*, Lublin 1990.
- Liotard J.-F., *Fenomenologia*, przeł. J. Migasiński, Warszawa 2000.
- Łaciak P., *Anonimowość jako granica poznania w fenomenologii Edmunda Husserla*, Katowice 2012.
- Patočka J., *Filozofia kryzysu nauki według Edmunda Husserla i jego koncepcja fenomenologii »świata przeżywanego«*, przeł. J. Zychowicz, [w:] *Świat przeżywany. Fenomenologia i nauki społeczne*, Warszawa 1993.

Rolewski J., *Rozum, nauka, świat przeżywany. Studium filozofii późnego Husserla*, Toruń 1999.

Zahavi D., *Fenomenologia Husserla*, przeł. M. Świąch, Kraków 2012.

Abstract

Phenomenological Understanding of Subjectivity and the Crisis of Humanity

The aim of article is to show that Husserl's diagnosis of crisis, especially crisis of science is connected with consequences cause the crisis of European humanity. Crisis of European humanity is permanent motive of Husserl's philosophy and consist on omitting essence of the subjectivity, that is its transcendental character. In relation to the idea of crisis Husserl showed that sciences remain in the blindness resulting in loss of the significance for the human life, leading to general crisis. Possibility of overcoming the crisis means freeing from prejudices and requires carrying out an analysis of consciousness taken as a special phenomenological task. In the article author present the problem of crisis in two steps. The first step is connected with considerations about problems concerning correlation between subjectivity and world; the second one refer to the idea of *Lebenswelt* and possibility of overcome of naturalistic way of thinking.

Key words: Edmund Husserl, phenomenology, subjectivity, human, world